

15.4.2020

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta

Asia: O 5/2019 vp Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2019 - 2023

Aihe: Osaamisen huoltovarmuus Suomen puolustuksen teknologisen ja teollisen perustan turvaamisessa -selvityksen¹ näkökulma

Kiitämme asiantuntijapyynnöstä ja pyynnöstä lausumme seuraavaa.

VTT:n tekemässä selvityksessä käsiteltiin osaamis pohjaisen huoltovarmuuden keskeisiä kehitysnäkymiä ja toimenpiteitä, joilla huoltovarmuutta voidaan tukea pitkällä aikajänteellä. Koronaepidemia on osoittanut heikkoja kohtia huoltovarmuudessa, päätöksentekojärjestelmässä sekä terveydenhuoltojärjestelmässä, joita voitaisiin parantaa muun muassa seuraavien selvityksessä käsiteltyjen aihealueiden osalta.

Kriittisen osaamisen häviäminen työelämässä

Osaajat eläköityvät tai siirtyvät työelämässä muille aloille, joissa kriittinen osaaminen ei enää säily. Haasteena voi olla myös kriittisen osaamisen tunnistaminen, jolloin nykytietojen perusteella tehdyt päätökset hävittävät osaamista joka havaitaan kriittiseksi vasta kriisitilanteessa. On myös ymmärrettävää, että koronaepidemian kaltaisiin uhiin ei pätevoidyt tutkiminoilla vain ainoastaan työn kautta niin terveydenhuollossa kuin alan tutkimuksessa. Kriittinen erityisosaaminen on myös monialaosaamista, kun pyritään löytämään ratkaisuja sairastuneiden hoidosta taudin tunnistamiseen, leviämisen estämiseen ja väestön suojaamiseen liittyen.

Erityisesti eläköitymiseen liittyy osaamisen jatkuvuuden turvaaminen mihin tarvitaan systemaattisia järjestelyitä nykyistä laajemmassa mittakaavassa. Tästä esimerkkinä mainitaan terveydenhuollon valmius biologisten uhkien hallinnassa, joka on arvioitu hyväksi WHO:n maaraportissa (WHO 2017), mutta parannettavaakin Suomella on muun muassa osaamisen säilymisen varmistamisessa tulevaisuudessa ja valmiuden tason vaihtelussa maan eri alueilla. Osaamisen jatkuminen ja siirtäminen pitäisi mahdollistaa myös taloudellisesti.

Osaamisen huoltovarmuuteen liittyvän kansallisen toimintaympäristön muutos vaatii huomiota

Kansallisen t&k-toiminnan toimintaympäristön muutokset, esimerkkinä yliopistojen ja tutkimuslaitosten muutokset sekä julkiset t&k-rahoituksen leikkaukset, ovat osaamisen huoltovarmuuden ylläpitämistä haastavia tekijöitä. Näillä on suora vaikutus mm. erilaisen laboratoriovalmiuden säilymisessä, kun taloudelliset resurssit tulevat vastaan. Selvityksessä ehdotetaan, että toimintaympäristön muutosta ja siihen liittyviä päätöksiä tulisi tarkastella nykyistä systemaattisemmin Suomen puolustusjärjestelmään liittyvän osaamisen ja sen huoltovarmuuden näkökulmasta esim. 2-3 vuoden välein toteutettavana seurantatutkimuksena. Tarkasteltaessa mm. biologisiin uhiin liittyvää valmiutta tulevaisuudessa tulee tarvittavien erityisresurssien saatavuutta tarkastella eri toimijoiden näkökulmasta ja varmistuen eri toimintojen saatavuudesta myös koronaepidemian kaltaisissa tilanteissa.

Erilaisten tuotteiden valmistuksen katoaminen Suomesta

Elektroniikkatuotantoon liittyvän suunnittelu-, prosessi-, ja tuotanto-osaamisen katoaminen erityisesti puolijohdetekniikassa on nostettu esille jo 2010 ilmestyneessä MATINE:n Kansallisen turvallisuuden ajatusmylly -raportissa. Koronavirusepidemian aikana on todettu vastaavanlainen suojaruusteiden valmistuksen katoaminen Kemira Safety Oy:n myynnin johdosta, mikä olisi voinut parantaa Suomen huoltovarmuutta hengityksensuojainten valmistuksen osalta tällä hetkellä. Selvityksessä havaittiin, että Suomessa on yrityksiä jotka eivät toimi bio- tai kemiallisten uhkien aihealueella, mutta joiden osaaminen hyödyttäisi kehitystä. Erityisesti teknologisen kehityksen tuomat uudet mahdollisuudet

¹ <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=23406>

luovat tarvetta uusille osaajille, osaamisyhdistelmille ja yrityksille, joiden tekemää kehitystä voidaan nopeuttaa yliopistojen, tutkimuslaitosten ja yritysten yhteistyöllä sekä julkisella t&k-rahoituksella. Valmistusosaamisen tarvetta erityisesti lääkkeiden ja tarvikkeiden osalta tukee myös globaalien toimitusketjujen epävarmuus nykyisessä geopolitiittisesti epävarmassa tilanteessa.

Tarvitaan riittävän tarkat Suomen yleisiä kehitysnäkymiä avaavat tulevaisuuskuvat

Suomessa tuotetaan paljon ennakointitietoa monen tahon toimesta, mutta ongelmana on yhteisen näkemyksen puute ja tiedon hyödyntäminen. Huoltovarmuuden osaamistarpeiden ennakkoinnin kannalta olisi hyödyllistä, jos aloitettaisiin toistuva prosessi Suomen vaihtoehtojen tulevaisuuskuvien luomiseksi ja päivittämiseksi. Samalla on mahdollista myös radikaalien teknologioiden ennakkoinnin kytkeminen huoltovarmuuteen liittyvien osaamistarpeiden ennakointiprosessiin. Jatkuva vuoropuhelu tutkimusmaailman ja yritysten kanssa tulisi aloittaa näiden uusien teknologioiden mahdollisuuksista varautumisen ja valmiuden parantamiseksi Suomessa.

Tilannekuva ei päivity automaattisesti

Suomessa huoltovarmuuteen liittyvä osaaminen on hajallaan yrityksissä, yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa sekä julkisella sektorilla. Yritysten tai niiden toimintojen siirtyminen pois Suomesta saattaa aiheuttaa aukon tilannekuvaan, jota ei tunnisteta tai ymmärretä ajoissa. Sama koskee vaikkapa tutkimusmaailman laboratorio- ja testausympäristöjen lakkauttamista taloudellisista syistä. Koronaepidemian kaltaisissa tilanteissa keskeisessä asemassa ovat mm. muutokset terveydenhuollon järjestelyissä ja miten systemaattisesti muutosten vaikutukset on tunnistettu ja arvioitu riittävän resursoinnin varmistamiseksi.

Suomen huoltovarmuuden osaamisen tilannekuvaa ylläpidettäessä syötteitä uusista tapahtumista tai muuttuneista tiedoista ei saada automaattisesti vaan haastattelut ja kyselyt tulee toistaa tai vastuuttaa asiantuntijat päivittämään tietoja säännöllisesti tai tilanteen muuttuessa. Osaamisen tilannekuvatietojen päivittämiseen tulisikin ottaa käyttöön vakiintunut prosessi, joka mahdollistaa pysyvän yhteyden eri ministeriöiden ja alan asiantuntijoiden kesken. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi säännöllisin väliajoin toteutettavien uusintahaastattelujen tai työpajojen merkeissä.

Julkisen ja yksityisten palveluntuotannon suhde ja niiden kehittäminen

Yhteiskunnan palveluntuottajina ovat julkisten toimijoiden rinnalla enenevässä määrin yksityiset ja kolmannen sektorin toimijat. Huoltovarmuuden näkökulmasta tämä kehitys nostaa esiin kysymyksen tarvittavien osaamisten ja resurssien sijoittumisesta sekä toiminnan järjestämisestä erilaisissa kriisitilanteissa (mukaan lukien pitkäkestoisten tilanteiden hoitamisen). Tähän liittyvät haasteet ovat tulleet selkeästi esille koronaepidemian aikana eri puolilla Suomea. Jo ennen kriisitilannetta toiminnan organisoiminen ja selkeät roolitukset tulee varmistaa kaikissa käytettävissä malleissa, mukaan lukien tarvittavat resurssit, yhteistyökuviot ja niiden sijoittuminen maantieteellisesti sekä niihin liittyvät sopimukset. Huolena on esitetty yksityisen sektorin halukkuus tarjota jotain mistä ei makseta erikseen. Huoltovarmuuden näkökulmasta julkisen ja yksityisen palvelun tematiikan kehittämisen seuraamisesta tulee siirtyä toimintojen ohjaamiseen määrätietoisesti ja systemaattisesti, jotta tarvittavat resurssit ovat olemassa ja käytettävissä erilaisissa kriisitilanteissa. Resursseilla tässä tarkoitetaan niin henkilö-, materiaali- kuin osaamiseen liittyviä resursseja.